

ЗОРИЦА СТАНИСАВЉЕВИЋ-ПЕТРОВИЋ*
МАРИЈА ЦВЕТКОВИЋ

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Ниш

УДК 37.014.3.,
(497.11),,20
Прегледни рад
Примљен: 22.04.2012
Одобен: 11.06.2012

МОДЕРНИЗАЦИЈА ШКОЛСКОГ СИСТЕМА**

Сажетак: У раду је дат приказ и анализа основних праваца у модернизацији школе и школског система у Србији после 2000. године. У процесу општинских друштвених промена, школски систем, као и остали друштвени подсистеми доживљава темељну реструктурирацију и реорганизацију. Циљеви реформе усмерени су на усклађивање школског система са системима развијених европских земаља, модернизацији васпитно-образовних установа и осавремењивању начина рада у њима. Анализа основних праваца реформе школског система децентрализације, демократизације и подизања квалитета рада васпитно-образовног рада разматра се кроз упоређивање полазних основа и циљева реформе и извршене имплементације промена у пракси. Са критичког аспекта сагледавају се промене које су реализоване у васпитно-образовној пракси и указује на потешкоће у процесу имплементације. Модернизација школског система чини саставни део општег процеса модернизације, сходно томе, она је условљена променама у друштву, односно процесом друштвене модернизације.

Кључне речи: Школски систем, модернизација, реформе, промене

У складу са општим реформама у друштву након 2000. године дошло је до промена у структури, организацији и начину функционисања школског система. Процес реформи у школском систему усмерен је

* zokapet@filfak.ni.ac.rs

** Припремљено у оквиру пројеката *Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција (179074)* и *Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије (179013)* који се реализује на Универзитету у Нишу – Филозофски и Машински факултет, а финансира их Министарство просвете и науке РС

на усклађивање школског система у Србији са системима развијених европских земаља у циљу интеграције у јединствени образовни простор. Модернизација школског система базира се на основним правцима реформе у области децентрализације, демократизације васпитно - образовне делатности и на унапређивању квалитета образовања.

Посматрано кроз историјску перспективу, реформе школског система су увек повезане са променама у друштву, велики друштвени прокрети су увек праћени променама у школским системима, што иде у прилог чињеници да је за реализацију реформи неопходан подржавајући шири друштвени контекст. Реформе у школском систему после 2000. године чине саставни део општих друштвених реформи усмерених на модернизацију српског друштва и на усклађивање са развијеним европским земљама.

Процес мењања школског система актуелизује питања очувања традиције и позитивног педагошког наслеђа присутног у васпитно-образовној пракси. Потреба за очувањем традиције и добре педагошке праксе данас је често извор критика и захтева да се у актуелној реформи школског система сачувају елементи који одражавају специфичност и карактеристике образовног контекста у Србији. Са тог аспекта у школском систему се још увек трага за адекватним и конструктивним решењима о променама у којима би процес модернизације био усаглашен са образовном традицијом.

Основна полазишта и циљеви реформе школског система

Након политичких промена 2000. године, нове просветне власти започеле су креирањем нове образовне политике и постављањем општих смерница промена у школском систему (Јовановић, 2011). Основна полазишта реформе приказана су у оквиру стратешког документа „Квалитетно образовање за све – пут ка развијеном друштву” (2002). На Међународној конференцији о реформи образовања у Србији 2002. године веома јасно су исказани приоритети запослених у ресору Министарства просвете и спорта, који се пре свега односе на развој, мењање и реорганизацију система на свим нивоима. Теоријски оквир за израду стратегије у реформи школског система чиниле су препоруке из међународних извештаја и анализе домаћих експерата о стању система образовања у Србији, које су током 2000. и 2001. године сачинили УНИЦЕФ, ОЕЦД и Светска банка, у циљу идентификације кључних недостатака постојећег система (Пешић и сар., 2000; Ивић и сар., 2001).

У складу са препорукама планирана је реформа школског система у правцу развоја: децентрализације система кроз редефинисање улога централне администрације, регионалних и локалних образовних власти; демократизације система образовања стварањем услова за учешће интересних група у процесима одлучивања и образовањем за демократију уграђеном у наставном програму и школским активностима; побољшања квалитета образовања на свим нивоима (Ковач Церовић, Левков, 2002: 10).

За остваривање циљева реформе планира се доношење адекватне законске регулативе, закона и подзаконских аката, формирање нових институција, савета и независних тела која ће бити у служби школског система и пружити значајну подршку процесу промена. Циљеви реформе истичу потребу за деполитизацијом, посебно у делу управљања школом. Сматра се да основу квалитетног управљања децентрализованим школским системом и токовима финансирања чини информациони систем, те се као приоритет истиче потреба за стварањем јединственог информационог система.

Циљеви реформе у домену децентрализације предвиђају промене на регионалном нивоу управљања, које обухвата општински ниво и ниво школа. На нивоу школа циљеви су усмерени ка променама у органима управљања, променама у делу планирања, утврђивању додатних наставних садржаја, развојног плана школе, стручном усавршавању наставника, избору уџбеника (Ковач Церовић и Левков, 2002: 86-88). Значајан циљ односи се на подстицање аутономије школе и повезаности са другим установама на локалном нивоу, бољу сарадњу са институцијама, удружењима и организацијама из непосредног окружења, успостављање партнерског односа са свим заинтересованим актерима.

Демократизација школског система представља основни циљ и стратешки правац реформе образовања. Циљеви реформе усмерени су на успостављање и поштовање демократских принципа и процедура у одлучивању и практичном деловању, кроз развој принципа једнакости (праведност, доступност и уважавање права за све, без обзира на пол, узраст, расну, етничку и религијску припадност, место живљења и имовинско стање, способности и здравствени статус) и партиципације (слобода изражавања мишљења, избора и активног учешћа у одлучивању и у пракси васпитања и образовања, уз прихватање одговорности (Ковач Церовић и сар., 2004: 128).

Школски систем у претходном периоду, између осталог, карактерише и непостојање довољно разрађене концепције курикуларних, кроскурикуларних и ванкурикуларних активности, које покривају област

образовања за демократију и грађанско друштво, тако да су циљеви реформе усмерени у правцу отклањања таквих недостатака (Ковач Церовић и сар., 2002: 107–113). За развој демократичности неопходно је стицање знања о демократији и учење социјалних вештина које су неопходне за живот у демократском друштву, што се делимично може постићи увођењем изборних предмета. Развој демократије у школском систему подразумева изградњу демократске климе у свим установама за васпитање и образовање, посебно у школама. За обезбеђивање и развој демократичности неопходно је оформити законску регулативу која ће подржати демократске процесе и самим тим омогућити регуларност и поштовање демократске процедуре у процесу реформисања школског система.

Циљеви реформе у области побољшања квалитета на свим нивоима школског система усмерени су на промене у делу успостављања центара и институција које би одређивале стандарде квалитета за поједине програме образовања, установе, кадрове, услове рада и слично. Сматра се да значајну улогу у унапређивању и остваривању квалитета имају наставници, тако да се предвиђају промене у иницијалном образовању и стручном усавршавању наставника. Планирано је да у току иницијалног образовања наставника у већој мери буду заступљени садржаји психолошког и педагошког, односно дидактичко-методичког карактера. Након завршавања иницијалног образовања планира се обавезно стажирање – припрема за рад уз помоћ ментора наставника. Планира се да наставници могу напредовати у звањима, а предвиђена су следећа звања: наставник-приправник, наставник, просветни саветник, ментор, инструктор, педагошки саветник. Значајан циљ реформе је успостављање система професионалног развоја и напредовања, у коме би постојала разрађена процедура, систем евалуације, акредитације и награђивања (Ковач Церовић и Левков, 2002: 220–228).

За побољшање квалитета планиране су промене у области унутрашње организације васпитно-образовних установа, посебно у организацији наставе. У процесу реформе планира се мењање постојећих наставних планова и програма, као и уџбеника и наставних средстава на свим нивоима. У том смислу, захтевају се промене у садржајима предмета, циљевима, задацима и методици наставног рада, које се усклађују са захтевом за поштовањем људских права и права детета и општим демократским вредностима. Сходно томе, неопходна је израда стандарда, у смислу начела и критеријума, које треба користити за израду програма и уџбеника, а који су усклађени са демократским вредностима.

Имплементација промена у школском систему

Реализација основних циљева реформе школског система условљена је друштвеним околностима и променама које су се одвијале у области образовне политике у периоду након 2000. године. Наиме, у релативно кратком временском периоду догодиле су се значајне промене у друштву, а самим тим и у образовним политикама, које су битно утицале на реформу школског система (Максић и Гашић Павишић, 2007). Промене у образовним политикама дешавале су се након одржаних парламентарних избора и директно су биле повезане са променама у врху извршне власти. На тај начин су образовне политике у првој деценији овог века у великој мери зависиле од актуелног политичког и друштвеног контекста (Станковић, 2011: 44). Токови образовне политике значајно су утицали на процес имплементације промена у школском систему, што је условило дисконтинуитет у реализацији зацртаних циљева и задатака. У првом периоду образовне политике, од 2001. до 2003. године, дефинисани су и прокламовани општи циљеви реформе школског система, радило се на популаризацији реформе и упознавању опште и стручне јавности са променама које следе. Министарство просвете организовало је већи број консултација и скупова по школама у циљу разматрања остварења циљева предстојећих реформи („Ми у реформи”, „Разговори о курикуларној реформи” и сл.). Током овог периода радило се на разради стратегије у појединим областима, започети су процеси везани за иновације и нове развојне пројекте. У овом периоду донет је Закон о основама система образовања и васпитања (2003), у коме су садржане идеје о реформама школског система. Период од 2004. до 2008. године у већој мери је био усмерен на значајна друштвена питања, која су везана за осамостаљивање Црне Горе и за преговоре о статусу и независности Косова, што је питање реализације реформи у школском систему померило у други план и изазвало стагнацију. Почетком овог периода на дужност је ступио нови министар просвете, а до средине 2008. године десиле су се још две промене на челу Министарства просвете. У овом периоду донета је *Стратегија Министарства просвете и спорта за период 2005-2010. године*, као званични документ, као и текст *Закона о изменама и допунама Закона о основама система образовања и васпитања* из 2005. године. Трећи период наступа са формирањем нове владе Србије у другој половини 2008. године. Овај период карактерише брзи напредак у европским интеграцијама, што је поново покренуло питања реформи, односно имплементације промена у школском систему. Током овог периода донет је нови *Закон о основама система*

образовања и васпитања (2009) и документ Правци развоја и унапређивања квалитета предшколског, основног, општег средњег и уметничког образовања 2010-2020. године, у коме се разматрају правци даљег развоја у школском систему.

Међутим, и поред нестабилних токова образовне политике, као и других отежавајућих околности у реализацији реформских захвата, током поменутих периода се радило на остваривању зацртаних циљева, што се може пратити у оквиру донетих званичних докумената (*Закон о основама система васпитања и образовања 2003; Закон о изменама и допунама Закона о основама система васпитања и образовања из 2005; Стратегија Министарства просвете и спорта за период 2005-2010; Правци развоја и унапређивања квалитета предшколског, основног општег средњег и уметничког васпитања и образовања 2010–2020*).

У даљем тексту анализа остварених циљева у реформи школског система приказана је кроз три основна правца реформе који се подударају са полазним основама, односно у претходном тексту поменутих циљевима реформе у домену децентрализације, демократизације и унапређивања квалитета образовања.

У домену децентрализације циљеви реформе су усмерени ка успостављању делимичне децентрализације. У условима делимичне децентрализације отвара се могућност за остваривање аутономије школе и наставника и веће повезивање школе са локалном заједницом (Трнавац & Хебиб, 2000).

Сматра се да је у домену децентрализације дошло до следећих промена: редефинисане су надлежности Министарства просвете, школских управа, као регионалних органа власти и школских одбора као органа управе на нивоу школа; формиран су национални савети ради праћења стања, развоја и унапређивања квалитета образовања (Национални просветни савет, Савет за стручно образовање и образовање одраслих и Национални савет за високо образовање); редефинисана је функција инспекцијског и стручно-педагошког надзора (Хебиб и Спасеновић, 2011).

У циљу децентрализације, у складу са законским решењима из 2003. године, предвиђено је оснивање три савета на националном нивоу: Просветног савета, Савета за стручно образовање и Савета за усаглашавање ставова у образовању, од којих је, до смене просветне власти 2004. године, основан само Просветни савет. Међутим, са изменама закона из 2005. године укинута су сва три савета и предвиђено је оснивање Националног просветног савета. Национални савет има значајне надлежности

у домену доношења наставних планова и програма и утврђивању различитих образовних стандарда. Доношењем новог закона о основама система образовања и васпитања 2009. године, поред постојећих, предвиђено је оснивање Савета за стручно образовање и образовање одраслих. Сматра се да је током претходне деценије рад и Просветног и Националног савета праћен бројним потешкоћама. Према наводима Д. Станковића „политичке и идеолошке размирице у погледу састава Савета су у значајној мери нарушиле његов легитимитет и општу делотворност, тако да је уместо да буде подршка у развоју система, повремено био његова кочница” (Станковић, 2011: 49).

Током протекле деценије није било значајнијих промена на регионалном нивоу управљања, мада је потенцијално разматрана нова улога школских управа, као издвојених организационих јединица Министарства просвете. Регионалне школске управе нису током протеклог периода успеле да на адекватан начин остваре своју управљачку улогу на регионалном нивоу, јер и на нивоу државе није постигнута сагласност око питања опште административне регионализације земље. У циљу децентрализације предвиђено је да се на локалном нивоу у области обавезног образовања ради на доношењу мреже установа, капиталном инвестирању, одржавању опреме установа, управном надзору над радом школа, финансирању стручног усавршавања наставника и постављању школских одбора (Ковач Церовић и сар., 2004). Међутим, како је у периоду од 2004. до 2008. године питање реформи маргинализовано, у делу остваривања зацртаних циљева није дошло до значајнијих резултата.

Нешто значајнији помаци на пољу децентрализације остварени су на нивоу школа, у делу успостављања веће аутономије у педагошком и организационом смислу. Наиме, увођењем школског програма као посебног документа школе су добиле веће могућности за креирање васпитно-образовног рада у складу са својим потребама и могућностима; прописан је нови састав школског одбора, у коме је уједначен број представника колектива родитеља и јединице локалне самоуправе; прописане су надлежности школских одбора (одбор бира директора, доноси статут и друга општа акта, доноси школски програм и развојни план установе, годишњи програм рада, финансијски план и сл.); значајнија улога савета родитеља, стручних актива и ђачког парламента (*Закон о основама система образовања и васпитања*, 2009). Увођење ових промена праћено је извесним потешкоћама које се односе, пре свега, на недоследности и несистематичност имплементације промена у пракси. Идеје за јачање школске аутономије нису на адекватан начин подржане јер су у наредном периоду смањене обуке за наставнике и финансијска

средства за развојне пројекте, неке школе нису ни добиле потребну обуку, тако да је „потенцијал једне квалитетне идеје остао недовољно искоришћен, а понегде је долажење до развојног плана прерасло у своју карикатуру – на пример копирање развојног плана друге школе (Станковић, 2011: 51).

Да неке од планираних промена у делу децентрализације нису остварене, потврђују два очигледна примера која се односе на стварање интеграционог информационог система у образовању и деполитизацију образовања. Премда је током анализе недостатака школског система у претходном периоду експлицитно указано на потребу за успостављањем јединственог информационог система (Ивић и сар., 2001), као и да је то постављено као један од циљева савремене реформе, до његове реализације није дошло. Почетни кораци на овом плану започети су још у првој фази реформе, међутим, јединствени информациони систем за васпитно-образовну делатност још увек није успостављен. Такође, питање деполитизације, посебно у управљању школом, није решено на адекватан начин, јер је и поред другачије структуре школских одбора и већих надлежности које ово тело има и даље присутна доминација политике у делу доношења одлука значајних за школу.

Демократизација у области васпитања и образовања је у актуелној реформи обележена као један од основних циљева и праваца реформе. Процес демократизације у школском систему, у складу са планираним циљевима у овој области, у највећој мери је оријентисан на доступност и праведност образовања, на укључивање локалне заједнице у школски рад и успостављање аутономије школа и наставника у изради школског програма.

Захтев за демократизацијом посебно је значајан ако се има у виду да у претходном периоду није остварено образовање које је доступно свима, посебно различитим социјалним слојевима, деци маргинализованих и депривилегованих група. У том смислу, истиче се потреба за успостављањем школског система који би био отворен према категоријама деце и ученика са потребом за посебном друштвеном подршком (Станисављевић Петровић и Цветковић, 2011: 1408).

За обезбеђивање реализације зацртаних циљева у области развоја демократије донета је адекватна законска регулатива и други програмски документи. У том контексту остваривање циљева и задатака везаних за демократизацију подржано је у законским решењима, најпре Законом о основама система образовања и васпитања из 2003, изменама и допунама закона из 2005. године, као и новим законом из 2009. године (*Закон о основама система васпитања и образовања*, 2003, 2009).

Законом су предвиђена нова решења која се односе на унапређивање доступности и праведности образовања, уводи се ново право – једнако право на образовање и доступност образовања и васпитања без дискриминације и издвајања деце, ученика и одраслих из маргинализованих и осетљивих друштвених група, као и оних са сметњама у развоју. У циљу обезбеђивања демократичности уводе се и друга, веома значајна права: продужавање припремног предшколског програма са шест на девет месеци, бесплатно средњошколско образовање ванредних ученика, право детета и ученика на додатну образовну подршку на свим нивоима образовања (*Закон о основама система образовања и васпитања*, 2009, чл. 6, ст. 2; чл. 70. ст. 1; чл. 72. ст. 2; чл. 77, ст. 2, 3, 5).

У циљу демократизације, а у складу са одредбама закона од школске 2010/2011. године примењује се инклузивни приступ у образовању, који омогућава доступност образовања свим категоријама ученика, посебно деци из удаљених сеоских подручја и деци маргинализованих и депривилегованих група.

Значајни циљеви реформе на пољу демократизације васпитања и образовања планирани су у делу *остваривања аутономије школа и наставника у остваривању школског програма и укључивању локалне заједнице у рад школа*. За њихово остваривање веома је важан програмски документ *Школски програм*, који се доноси за сваку школу у складу са датим националним оквиром. Школе су добиле право да самостално одређују школски програм у обиму од 10-30 % обавезног годишњег фонда часова. То је значајно утицало на аутономију школа, уважавање специфичности школа и повезаност са локалном средином.

На основу школског програма наставници имају могућност избора у организацији и реализацији наставних садржаја кроз предмете, као и преко интегративних тема. Посебан део школског програма изражава и задовољава оне интересе и потребе које су карактеристичне за одређену школу. У оквиру овог дела програма, школа може да подржи наставу основних, обавезних и изборних предмета. Као полазишта и поступци израде школског програма, наводе се: циљеви и исходи образовања, садржаји образовања, развојне и индивидуалне карактеристике деце, активност ученика и учитеља (*Школски програм: реформа образовања у Републици Србији: концепција, стратегија, имплементација*, 2003).

У домену побољшања квалитета у школском систему значајна пажња усмерена је на успостављање стандарда квалитета и њиховој разради на свим нивоима. Законом из 2003. године предвиђено је формирање центара за обављање развојних, саветодавних истраживачких и стручних послова у циљу унапређивања образовања и васпитања на

свим нивоима школског система. Са изменама закона 2005. године дошло је до промена у овој области, јер је закон предвидео оснивање Завода за унапређивање васпитања и образовања. Претходно формиран Центар за евалуацију преименован је у Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, а његов задатак је праћење унапређивања и вредновања квалитета образовања и васпитања, чиме су створени услови за јасно дефинисање стандарда квалитета. У оквиру овог завода законом из 2009. године предвиђено је формирање Центра за стандарде, Центра за испите и Центра за вредновање и истраживање (*Закон о основама система образовања и васпитања* 2009, чл. 17, ст. 2; чл. 18, ст. 2, 3; чл. 19, ст. 1.5; чл. 20, ст. 1.7; чл. 22, ст. 1).

За унапређивање квалитета рада у васпитно-образовним установама значајна пажња посвећена је *образовању наставника и континуираном професионалном развоју запослених у образовању*. Планиране промене у делу иницијалног образовања васпитача и наставника везане су за промене у курикулумима, у методама рада, увођењу практикума и вежбаоница и степеноване изборне наставе. Најзначајнија промена у овом сегменту везана је за иницијално образовање наставника, посебно у делу педагошког, дидактичко-методичког и психолошког оспособљавања. Законом о основама система образовања из 2009. године предвиђено је да наставници, васпитачи и стручни сарадници морају имати „образовање из психолошких, педагошких и методичких дисциплина стечено на високошколској установи у току студија или након дипломирања, од најмање 30 бодова и 6 бодова праксе у установи у складу са европским системом преноса бодова” (*Закон о основама система образовања и васпитања*, 2009, чл. 8, ст. 2, 3). Таквим решењем учињен је значајан помак у делу педагошко-психолошке припремљености наставника у односу на претходни период, у коме су у старијим разредима основне школе и многим средњим школама радили наставници без адекватне педагошко-психолошке спреме. Успостављен је и систем стручног усавршавања наставника, који је, на регионалном нивоу, у домену центара за професионални развој запослених у образовању и адекватних институција на републичком нивоу.

Циљевима реформе предвиђено је да наставници могу напредовати у звањима од наставника приправника, наставника, просветног саветника, ментора, инструктора и педагошког саветника, међутим, и то је један од циљева који у пракси није реализован до краја. Такође, отворено је питање реализације циљева у делу иницијалног образовања наставника, посебно промене у курикулумима, постојање вежбаоница при свакој школи и факултету и увођење степеноване изборне наставе.

Значајне промене остварене су у сегменту планирања, односно осавремењивању наставних планова и уџбеника. Промене у планирању крећу се у правцу увођења курикуларног приступа, у коме се фокусирање садржаја у наставним програмима преноси на циљеве и исходе образовања. Сходно томе, очекивало се увођење промена у начину регулисања курикулума на националном нивоу у коме би се дефинисале опште и посебне основе школског програма и на школском нивоу где се доноси школски програм за конкретну школу. Остваривање промена на националном нивоу обезбеђено је доношењем два значајна документа: *Опште основе школског програма* и *Посебне основе школског програма*, које је Министарство просвете донело 2003. године.

Критике реформе школског система

Најновију реформу школског система пратиле су различите тешкоће и препреке. Промене власти у периоду од 2000. до 2010. године директно су утицале на имплементацију реформских решења, што је изазвало дисконтинуитет у спровођењу процеса реформе школског система. Присутан је став да су реформе вођене и планиране с врха, дакле „одозго”, што је значајно утицало на прихватање реформе од стране непосредних носилаца из праксе (Станисављевић Петровић, Видановић, 2011). Ток планирања, припреме и имплементације реформских решења константно је праћен незадовољством и отпором просветних радника. Сматра се да је „отпор наставника и других запослених у образовању према променама” представљао изражену препреку у примени реформских решења (Хебиб и Спасеновић, 2011: 379).

У испитивању Института за педагошка истраживања о представама кључних актера о образовним променама у периоду од 2000. до 2010. године истиче се да промене у овом периоду карактерише: одсуство јасне стратегије, да се све одвијало пребрзо, да није постојала довољна контрола над процесом, да промене нису прилагођене контексту, да није било довољно ефикасне праксе информисања, политизација, дисконтинуитет и хаотичност као шири друштвени проблем. Такође међу учесницима постоји перцепција да су промене увођене некритичким преузимањем модела из других земаља, што је имплементацију често чинило парадоксалном или немогућом (Павловић, 2011).

Слично томе, критичари реформе школе и школског система указују на неадекватно коришћење решења страних земаља у процесу реформе наводећи да „није могуће пресађивати решења из туђих система

васпитања и образовања на начин како је то учињено код нас (копирајући их и без довољно разумевања, зато што су таква, каква су)” (Каменов, 2006: 14). У широј и стручној јавности, такође су присутна негативна реаговања, посебно просветних радника, на стратегију нове школске реформе. У стручним часописима, као и дневној штампи, актуелни су чланци о реакцијама просветних радника на реформу.

Значајне критике Уније синдиката просветних радника Србије односе се на донету законску регулативу, пре свега на Закон о основама система образовања и васпитања. Наиме, сматра се да закон није испунио разлоге због којих је донет и да су неопходне његове измене. У складу са тим, неопходно је да образовни систем буде ослобођен политике, пре свега у делу састава школских одбора, статуса и овлашћења директора. У том смислу Унија синдиката просветних радника Србије донела је предлог измена и допуна Закона о основама система васпитања и образовања (*Програм за стабилан образовни систем у Србији*, 2010: 69).

Сматра се да су у реформи „регулаторни просветни механизми истргнути из руку стручњака и просветних радника и пребачени у политички подобне савете. При томе се привид утицаја стручњака остварује преко њиховог појединачног (али не и институционалног) учешћа у процесима одлучивања, а да у ствари немају никакву шансу да промене политички наметнуту одлуку” (Липковски, 2011: 331). Слично томе, сматра се да није постојала целовита теоријска визија реформе, већ су иза реформе „стајали само појединци запослени у министарству просвете и спорта, повремено узори из појединих страних земаља, од којих су узимана само практична и парцијална решења” (Трнавац, 2004: 19). Мада се период након 2000. године може сматрати изузетно динамичним када су у питању промене у школском систему, ипак „не бисмо се изненадили ни када би многи непосредни актери образовног процеса рекли да се заправо није много тога променило” (Станковић, 2011:60).

Критике упућене реформи школског система указују на високу условљеност и повезаност образовних и политичких промена, што је у Србији и током претходних реформи чест случај. У претходним реформама политичке промене су се „најдиректније одражавале и у кључном елементу образовне политике у виду реформи целокупног система васпитања и образовања или његових појединих сегмента (Клеменовић и Милутиновић, 2002: 52). Премда се један од циљева савремене реформе односио управо на процес деполитизације образовања, посебно у делу управљања и руковођења, до његовог остваривања током претходних десет година није дошло.

Закључак

Процес модернизације школског система разматран је кроз анализу значајнијих законских и програмских докумената у циљу упоређивања полазних основа и циљева реформе и њихове имплементације у пракси. У анализи промена у школском систему пошло се од основних праваца реформе: децентрализације, демократизације и подизања нивоа квалитета у васпитно-образовној делатности. У раду су најпре изложени циљеви реформе у оквиру стратешких праваца развоја, који су засновани на препорукама међународних институција и урађених анализа стања у школском систему у претходном периоду од стране домаћих експерата. Стратешки правци планираних промена усмерени су на отклањање кључних недостатака у делу структуре, организације и функционисања система на свим нивоима, што указује да је реч не само о парцијалној реформи, већ о целовитој реорганизацији и реструктурирацији система.

Процес имплементације промена у пракси условљен је мењањем образовне политике, односно променама које су се дешавале након одржаних парламентарних избора (у периоду који пратимо чак три пута), што указује да су промене у школском систему биле директно повезане са актуелним политичким и друштвеним променама. Премда је реформа задржала свој стратешки правац из 2002. године, многа решења нису спроведена у дело, неки циљеви су само делимично остварени, а реализација неких планираних циљева је у току. У складу са постављеним циљевима доста тога је остварено у делу законске регулативе и доношења програмских докумената значајних за уређење школског система (*Закон о основама система образовања и васпитања, 2009; Опште и посебне основе школског програма 2003; Стратегија Министарства просвете и спорта за период од 2005. до 2010., 2005*). Међутим, само доношење докумената не значи по аутоматизму и њихову примену, те је сходно томе отворена могућност за прихватање поједних решења на декларативном нивоу. Отворена су и подложна критици многа питања реализације реформских промена на нивоу школског система, пре свега због присутног отпора наставника (реформа гимназија, која је одложена на годину дана), питање увођења болоњског модела на нивоу високог образовања (усаглашеност са принципима), питања професионалног развоја наставника (недовољно средстава и неадекватна реализација) и др.

Може се констатовати да су планиране промене у школском систему током протекле деценије само делимично остварене. Разлози њихове недовољне успешности су вишеструки: пре свега није постојао

шири друштвени консензус у погледу промовисања праваца промена, услед неповољних друштвених услова изостале су крупније промене које би школски систем профилисале у модеран, европски систем, као и неуспех у делу имплементације. Премда је реформа праћена успонима и падовима, постојеће промене имају значаја, јер су усмерене ка стварању повољног системског окружења, које је предуслов за увођење суштинских промена.

Уколико се има у виду да суштинске реформе у школском систему представљају сложен и дуготрајан процес, остварене промене могу се посматрати као један корак ка модернизацији и приближавању нашег школског система европским школским системима.

Литература:

1. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, *Službeni glasnik Republike Srbije* br.79/05 i 101/05.
2. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, *Službeni glasnik Republike Srbije* br.62/03, 64/03, 58/04 i 62/04.
3. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br.72/09.
4. Ivić, Ivan i sar. (2001): *Sveobuhvatna analiza sistema osnovnog obrazovanja u SRJ*, UNICEF, Beograd
5. Jovanović, Natalija (2011): Obrazovanje u tranziciji, *Kultura polisa*, 8 (15): 335-340
6. Kamenov, Emil. (2006). Evolucija srpske prosvete po ugledu na evropsku. U *Evropske dimenzije reforme sistema obrazovanja i vaspitanja*, priredio Emil Kamenov, (13–17), Filozofski fakultet, Odsek za pedagogiju, Novi Sad
7. Klemenović, Jasmina i Milutinović, Jovana (2002): Iskustva dosadašnjih reformi sistema vaspitanja i obrazovanja u našoj zemlji (I deo), *Pedagogija*, 40, (4): 51–73.
8. Kovač Cerović, Tinde Levkov, Ljiljana (prir.) (2002): *Kvalitetno obrazovanje za sve put ka razvijenom društvu*,: Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije, Beograd
9. Lipkovski, A. (2011): O nekim negativnim procesima i sistemu vaspitanja i obrazovanja, *Nacionalni interes*, 7 (12): 329–341
10. Maksić, Slavica i Gašić Pavišić, Slobodanka (2007): Društvene promene i promene u obrazovnom sistemu Srbije (1991–2006). U *Na putu ka društvu znanja*, (11–26) prir. Gašić Pavišić S. Maksić, S., Institut za pedagoška istraživanja, Beograd
11. *Opšte osnovne školskog programa*. (2003), Ministarstvo prosvete i sporta RS, Komisija za razvoj školskog programa, Komisija za obrazovne oblasti, Beograd

12. Pavlović, Jelena (2011): Predstave o obrazovnim promenama u prošlosti: deset godina našeg života. U *Predstave o obrazovnim promenama u Srbiji*, uredila Milja Vujačić i sar. (63–96), Institut za pedagoška istraživanja, Beograd
13. Pešić, Mirjana i sar. (2000): *Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SR Jugoslaviji*, CRS, Beograd
14. *Posebne osnove školskog programa za I razred osnovnog vaspitanja i obrazovanja* (2003), Ministarstvo prosvete i sprta RS, Komisija za razvoj školskog programa, Beograd
15. *Pravci razvoja i unapređivanja kvaliteta predškolskog, osnovnog, opšteg srednjeg i umetničkog obrazovanja 2010–2020. godine* (2010), Ministarstvo prosvete i sporta, Beograd
16. *Program za stabilan obrazovni sistem u Srbiji* (2010): Unija sindikata prosvetnih radnika Srbije, Beograd
17. Stanisavljević Petrović, Zorica i Cvetković, Marija (2011): Dimenzije razvoja multikulturalnosti u školskoj sredini, *Teme*, 35, (4): 1407–1420
18. Stanisavljević Petrović, Zorica i Vidanović, Danijela (2011): Tradicionalni i moderni pristupi u strategiji razvoja školskog sistema. U *Tradicija, modernizacija i identiteti*, priredili Mitrović Ljubiša i sar. (379-393), Filozofski fakultet, Centar za sociološka istraživanja, Niš
19. Stanković, Dejan (2011): Obrazovne promene u Srbiji (2000–2010). U *Predstave o obrazovnim promenama u Srbiji*, uredila Milja Vujačić i sar. (41–62), Institut za pedagoška istraživanja, Beograd
20. *Strategija Ministarstva prosvete i sporta za period od 2005–2010.* (2005): Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije, Beograd
21. Trnavac, Nedeljko (2004): Nesporazumi prosvetne politike i pedagoške nauke. U *Reforma obrazovanja u Srbiji*, priredio Slavko Zorić (18–21), Sindikat obrazovanja, nauke i kulture, Beograd
22. Trnavac, Nedeljko & Hebib, Emina (2000): The System of Education in Yugoslavia. In N. Terzis (ed.) *Educational systems of Balkan countries: Issues and Trends* (211–250), Balkan Society for Pedagogy and Education, Thessaloniki
23. Hebib, Emina i Spasenović, Vera (2011): Školski sistem Srbije – stanje i pravci razvoja, *Pedagogija*, 66, (3): 373–383
24. *Školski program: reforma obrazovanja u Republici Srbiji: koncepcija, strategija, implementacija* (2003), Ministarstvo prosvete i sporta, Komisija za razvoj školskog programa, Beograd

Modernization of School System

Summary: This paper describes and analyzes the main trends in the modernization of schools and school system in Serbia since year 2000. In the process of general social changes, the school system and other social subsystems are experiencing a fundamental restructuring and reorganization. The objectives of the reforms are aimed at aligning the school system with developed countries, modernization of educational institutions and modernization of the way of work in them. Analysis of the main directions of reform of the school system of decentralization, democratization and the quality of educational work is considered by comparing the initial bases and objectives of the reform with implementation of changes made in practice. With the critical point, we are looking at the changes that were implemented in the upbringing and educational practice and points to the difficulties in the implementation process. The modernization of the school system is an integral part of the general process of modernization; therefore, it is conditioned by changes in society, that is, the process of school modernization.

Key words: school system, modernization, reform, change